

A Székely Nemzeti Múzeum anyagának részleges elszállításáról és pusztulásáról 1944-45-ben*

1995. márciusában múlt ötven éve annak, hogy a Székely Nemzeti Múzeum értékes gyűjteményének nagyobbik része Zalaegerszegen megsemmisült. Megkíséreljük összefoglalni az előzményeket.

A közgyűjtemény anyagának elmenekítése az esetlegesen bekövetkező háborús események elől már 1943-ban felmerült. 1944. április 3.-án a VKM 66.492/1944. sz. rendeletével elrendeli a gyűjtemény anyagának a Tolna megyei Lengyel községbeli Apponyi-kastélyba való azonnali elszállítást. Herepei János múzeumigazgató (múzeumőr) összehívja az igazgatóválasztmány elérhető tagjait, és némi vita után a rendelet végrehajtása mellett döntenek. A román "kiugrás" után, a VKM 3265/1944. sz. augusztus végén kelt bizalmas rendelete a Székely Nemzeti Múzeum 200 ládájának (a felbecsült szükséglet) 10-15 vagonot rendel ki, ám az ekkorra már általánossá vált fejtelenség, tájékozatlanság miatti tömegessé váló menekülés megnehezíti a vagonszerzést.¹ Végül 1944. szeptember 2.-án a vagon, amely az igazgató

által legértékesebbeknek ítélt anyagú 5 ládát, valamint az igazgató családját és személyi holmijait egy részét² fogadja be, Herepeivel és Cs. Bogáts Dénessel együtt elhagyja a várost. A negyvenhat ládát tartalmazó másik vagon még aznap délután, Árvay József felügyelete alatt indul utána, Csíkban éri utol Székely Zoltán. Az épületben csak a legendás mindenés, Fadgyas Anna marad.

Herepeiék szeptember közepén érkeznek meg Lengyelre. Időközben Székely Zoltán és Árvay József úgy határoznak, hogy Désről az utasítás ellenére is Kolozsvárra irányítják a második vagon. Herepei egy 1945 nyarán írott feljegyzéséből tudjuk, hogy ha Árvayval van, nem engedte volna eltéríteni az anyagot. Kolozsváron, minthogy itt is napokig a veszélyes pályaudvaron vesztegel a vagon, az Erdélyi Múzeum Egyesület vezetőségének javaslatára a ládákat behordják az EME pincéjébe. Roska Márton, Kelemen Lajos, Jakó Zsigmond, Szabó T. Attila ellenzik, hogy az anyag kikerüljön Erdélyből, azonban váratlanul Kolozsvárra érkezik Vargha László, a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége előadója. Az anyag után jött, és szeptember 23.-án magával is viszi azt Keszthelyre, a Balatoni Múzeum épületébe. Ide érkezik Herepeiék is, akik közben október közepén, felsőbb rendelkezésre, szintén továbbmennek Keszthelyre.³

Keszthelyen sincs azonban sokáig nyugta a ládáknak. December 7.-én elrendelik a város polgári kiűrtését. December 9.-én ismét bevagonírozzák a ládákat, majd a szerelvény Szombathely felé indul (ide költözött le Budapestről a VKM is), de Tapolcán elakad, és minden könyörgés, rábeszélés ellenére két hétig ott vesztegel, nyílt pályán. December 24.-én sikerül Herepeiének visszavinnie az anyagot Keszthelyre, a Balatoni Múzeum alagsorába.

* A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum anyagának legértékesebb részét 1944 őszén a közeledő front elől a Dunántúlra menekítették, ahol az végül, számos szerencsétlen körülmény összzejátszása nyomán, a zalaegerszegi állomást érő 1945 március végi légítámadás során, úgy tűnik, teljesen megsemmisült. Számos kérdés maig sem tisztázott. Milyen ládák indultak útnak a két különböző szerelvénnyel, különbözött-e a sorsuk? Miért nem sikerült az anyagot Kolozsváron, tehát Erdélyben visszatartani - ki értesítette a fölöttes kormánybiztost a szállítmány eltérítéséről? Miért nem maradtak ládák az eredetileg kijelölt lengyeli kastélyban, amely megúsza a háborús pusztítást? Mit értünk az anyag elpusztulásán, mit tudhatnak még erről az akkor éppen Zalaegerszegen tartózkodó evakuált sepsiszentgyörgyi tisztviselők, illetve már inkább csak a leszármazottaik? Milyen új szereményekről tudósítanak Herepei János jelentései. A téma legjobb ismerői ma valószínűleg Balassa Iván és Székely Zoltán, valamint a történet feldolgozására készülő Sas Péter. Véleményünk szerint az anyag pusztulásáért való felelősség kérdése, sok áldatlan vita kiváltója, értelmetlen. A történet olykor egymásra mutogató erdélyi főszereplői kétségen felül álló tudósok, akik mindent elkövettek az anyag megmentéséért, és senki nem láthatta előre a háborús zűrzavarban, milyen megoldás volna helyesebb, ki-ki felkísmerete szerint cselekedett. Ideje viszont feltárni és összerakni a még tisztázható részleteket. A Vincze Gábor által összeállított anyag közlése az ehhez történő első hozzájárulás. (A szerkesztő)

1945. január 1.-én Csomay Miklós Zala megyei nyilas főispán, kormánybiztos elrendeli, hogy Darnay Béla, a Balatoni Múzeum megbízott igazgatója kísérete mellett a két múzeum anyagát szállítsák be Zalaegerszegre. A 8530/1944. sz. főispáni rendelet megtiltja, hogy a múzeum személyzete magánvagyonával kövesse a múzeum ládáját: "Az e téren elkövetett szabálytalanságért az internálást azonnal folyamatba teszem." Herepei mindent megpróbál, hogy a rendeletet visszavonassa, Zalaegerszegre is lemegy, de hiába. 1945. január 6.-án a Székely Nemzeti Múzeum ötvennégy (?) faládáját és tizenhárom papiroscomagját tartalmazó tizenöttonnás vagon elindul a megyeszékhely felé.⁴

Herepei további mentési akciókkal próbálkozik. Levélben többek között dr. Török Andor, az igazgatóválasztmány elnöke, valamint dr. Váró György, Pálffy Károly, Nyíró József erdélyi párti képviselők, közbenjárását kéri. Az említetteknek írt levelekre válasz nem érkezik. Miután értesül arról, hogy a vagonokat ki sem pakolták, az akkor Zalaegerszegre evakuált Kisgyörgy Józsefnek és Hamar Samúnak ír, figyeljék a vagonot és próbálják gondját viselni az anyagnak.

1945. március 29.-ére virradólag szovjet repülők támadják a vasútállomást. A szerelvény, amelyhez a két múzeum kincseit tartalmazó vagonokat kapcsolták, kigyullad. Összesen 23.805 tételnyi levéltári, 1487 tételnyi néprajzi, 3072 darab régészeti, 1723 darab képzőművészeti anyag van ott, 2050 könyv, fényképek és műszerek. Herepei április közepén szerez tudomást a tragédiáról. Levelet ír a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének Budapestre, vádolja a közigazgatást, a minisztériumot, mindenkit, aki nem segített. "Alólirottak ezek után otthon Erdélyben, sajnos, aligha van mit keresnie." Erdélyben valóban megindulnak a vádaskodások. 1945 óta Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön Székely Zoltánt, illetve Herepei Jánost tartják a fő felelősnek, ezért hívnám fel a figyelmet néhány tisztázandó kérdésre:

a. Herepei felsőbb parancsra csomagolta össze a múzeumi anyagokat. A menekítést/kiürítést ráadásul, 1916-ra gondolva, a múzeum igazgatóválasztmánya is támogatta. Jóváhagyták volna-e Budapestről a gyűjtemény helyben ma-

radását, mint történt a kolozsvári egyetem esetében?

b. Kolozsváron többen úgy vélik, hogy Vargha Lászlót Székely Zoltán értesítette az anyag eltérítéséről. Csakhogy miért tette volna ezt? Éppen ő terítette el Árvay Józseffel. Mások szerint "a kolozsváriak" (Kelemen Lajos, Szabó T. Attila, stb.) is felelősek, mert meg kellett volna akadályozniuk, hogy Vargha elvitesse a városból a ládákat.⁵

c. Darnay Béla felelőssége már egyértelműbbnek tűnik, ha a Balatoni Múzeum megmentéséért sem tett semmit, viszont nem találtam nyomát, hogy ezért 1945 után valami módon felelősségre vonták volna. A nyilas főispán felelőssége teljesen egyértelmű, hiszen neki módjában állt volna kipakoltatni a vagonokat, vagy biztonságosabb helyre vitetni a ládákat. (Említettek Herepei tartja felelősnek, 1945-ben Szabó T. Attilának és Brüll Emánuelnek írt levelében.)

d. A vádaskodások a fentiek ellenére Székely Zoltánnal és Herepei Jánossal szemben indultak el, már 1945 tavaszán. Miért?

Az elszórt célzásokból, utalásokból úgy tűnik, hogy Herepei Sepsiszentgyörgyön a helyi elit (kollégiumi tanárok, helyi potentátok) nem igazán fogadta be. Nem az ő emberük volt, Kolozsvárról került oda. Ezért jöhetett kapóra, hogy 1945 márciusa után bűnbakot keressenek benne. (Herepei több levélben utal rá, hogy szentgyörgyi ellenségei nagyon fenekednek rá, és fejszével vágják haza.) Másrészt a Herepei-levelezésből az is kiderül, hogy Székely Zoltánnal való viszonya 1944 előtt nem volt felhőtlen. 1945 nyarán Herepei a leveleiben már a legsúlyosabb vádakkal, jelzőkkel illeti addigi beosztottját, munkatársát. Az ellentét okáról nem ír. Ellentétükben a korábbi kolozsvári tudományos elit egyértelműen előbbi pártját fogja, utóbbira hárítva a felelősséget az anyag pusztulásáért. A felelősség tisztázására sohasem kerül sor. Részben azért, mert Herepei 1945 után nem mer hazamenni. A levelezés alapján meg 1946-ban is játszik ennek gondolatával, és hogy szemébe nézve szentgyörgyi vádlóinak, tisztázza magát. Valószínűleg felmentették volna, ám hazamenetel helyett még 1947-ben is sértődötten visszatudomásul, hogy a Székely Nemzeti Múzeum elnök (új) igazgatót neveztek ki.

Az itt közölt kronológia egy Herepei János által 1945 nyarán összeállított nagyobb jelentésű részre. A jelentést nemcsak a Múzeumok Országos Főfelügyelőségének, hanem Kolozsvárra, Szabó T. Antiláéknak is megküldte. A levelezés alapján négy-öt másolat is készülhetett. Egy közülük, az itt közzétett a Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteményében található, más jelentéseivel együtt (XIX-J-I-H, 32. d. sz. n.), egy másik példány a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában van (Ms. 5558/38). Ugyanitt található Herepei János levelezése is. A jelentésből helyhiány miatt kihagytam a kevésbé fontos részleteket, a kihagyások jelölése: [...].

A dokumentumokat annak reményében késztem közzé, hogy fél évszázados hallgatás után végre megszólalnak a még élő szemtanúk, előkerülnek az írászaltalványokban lapuló dokumentumok, a témával foglalkozó tanulmányok.

Jegyzetek

1. Kiszabott becslések szerint 1944 őszén Háromszék megyéből mintegy 1000 ember menekült el, köztük a Múzeum igazgatóválasztmányának nagy része.

2. A legértékesebb könyvpeldányokat is tartalmazó könyvesládája például a becsomagolt múzeumi anyag nagyobb részével maradt, majd a kapkodásban a könyvekkel együtt a második szállítmányba sem került be, így menekült meg.

3. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem irattárának és egyéb szétterített anyagainak a keszthelyi Festetics-kastélyt jelölték ki, ezért a Múzeum anyagát Kolozsváron az egyeteméhez csatolták. Ha a múzeum anyagát Lengyelén marad, illetve oda kerül, az MTA tulajdonában levő Apáthy-kastély titkos pincéjébe, talán megmenekül.

4. Balatoni szerint Csomay korábban Darnay tanítványa volt, és bizalmas viszonyban voltak. Ez érthetővé tenné, hogyan szerzett tudomást a Balatoni Múzeum igazgatója három nappal a rendeletet végrehajtó szolgabíró előtt a múzeum elszállításáról.

5. Balatoni Béla akkori kelet-magyarországi kormánybiztos visszaemlékezésében azt állítja, hogy ha ő idejében tudomást szerez arról, hogy a Múzeum Kolozsvárra került ládáit el akarják szállítani, ő azt megakadályozná.

Despre evacuarea și distrugerea parțială a materialelor Muzeului Național Secuiesc în 1944-1945

(Rezumat)

Partea cea mai valoroasă a materialelor Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe a fost evacuată în toamna anului 1944 din fața frontului. Aceste materiale s-au distrus până la urmă în timpul atacului aerian din 29 martie 1945, în gara de la Zalaegerszeg (Ungaria). Publicarea documentelor ce urmează încearcă să aducă o contribuție la clarificarea detaliilor.

About the Partial Evacuation and Destruction of the Materials of the Székely National Museum in 1944-1945

(Abstract)

The most valuable part of the Székely National Museum was evacuated in the autumn of 1944 due to the approach of the front. These materials were destroyed during an air raid on the 29th of March 1945, at the railway station in Zalaegerszeg (Hungary). The following documents try to contribute to the clarification of the details.

SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM.

Sepsiszentgyörgy.

K E S Z T H E L Y .

93. szám.

1945.

NEHÁNY ADAT A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM VÁLOGA-
TOTT ANYAGÁNAK KIMENEKÍTÉSÉRE VONATKOZÓLAG.

[...]

1944. IV. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elrendeli múzeumunk válogatott anyagának belső országrészbe való azonnali elszállítását, amit az időközben beállott események tettek időszerűvé. /:66.492.-1944./IV.3.VKM.:/

Ezzel egyidejűleg a Főfelügyelőség elrendeli, hogy a "menekítésre szánt múzeális anyag elhelyezés" céljából "a Magyar Nemzeti Múzeum Tolna megyei uradalmába, Lengyelre" vitessék, "ahol intézkedésemre az egykori Apponyi-féle kastélyban megfelelő helyiség áll rendelkezésre a múzeális anyag elraktározására." "A továbbiakban még felhívom, hogy a múzeális anyag elmenekítése mértékére és egyéb módozataira, a felmerülő szükséglethez képest, saját hatáskörében, a helyi körülmények figyelembevételével, a legteljesebb személyes felelősség mellett intézkedjék." Ennek végrehajtása céljából a város polgármesterének, a vármegye alispánjának és az erdélyi kormánybiztosnak támogatása haladéktalanul kikérendő. Egyúttal 7.000.-P. rendkívüli segélyt utal ki a szállítással kapcsolatos kiadások fedezetére. /:222.-1944. K.O.F. sz.:/ Az átutalt összeg is megérkezett.

Mint ahogy a rendelet haladéktalan intézkedést kíván, ezért nem tartom az időt sem alkalmasnak, sem elégségesnek, hogy ebben, a különben nagyon fontos ügyben külön igazgató-választmányi gyűlés hívjanak össze. Ellenben a helybeli lakós igazgató-választmányi tagokat, valamint Kézdivásárhelyen lakó dr. Török Andor elnökünket és Csíkszentmártonban lakó dr. Nagy Jenő alelnökünket haladéknélküli felkeresni és döntésüket kikérni határozom el. Egyenkénti véleményük -az 1944. évi április hónap 30.napján felvett jegyzőkönyv szerint- a következő döntést eredményezte:

1, dr. Barabás Andor alispán szerint: a rendeletnek jobb lesz elegettenni, mert ezzel minden felelősséget a felsőbb hatóságok magukra vállalják.

2, dr. Keresztes Károly ügyvéd, ü.v. alelnökünk szerint: múzeumunk anyagát nem szabad innen elszállítanunk. Véleménye szerint egész Európának éppen Háromszék a legbiztosabb pontja, ahol ellenséges haderő soha be nem teszi a lábát. Itt tehát harcok még abban az esetben sem lesznek, ha az Aldunamentén előretörő orosz seregek az Alföldet el is foglalnák.

3, dr. László Ferenc ügyvéd, ig.-választmányi jegyző szerint: A rendelet teljesítése vagy nem teljesítése akkora felelősséget rejt magában, hogy a végleges döntés előtt jónak látja az elnökség s legalább a helybeli tagok véleményének kikérését, mivel előre soha sem lehet tudni, hogy 1916. miképpen ismétlődik meg.

4, dr. Török Andor országgyűlési képviselő, elnökünk szerint: a miniszteri rendelkezésnek -már a helyzet komolysága miatt is- eleget kell tenni

• 5, dr. Nagy Jenő közjegyző, alelnökünk határozott kívánsága, hogy innen föltétlenül el kell szállítani az anyagot.

6, Bogáts Dénes ny. postafőfelügyelő, tb. múzeumi levéltáros, pénztáros szerint: a többség elhatározásához csatlakozik, minthogy ő is nagyobb biztonságban látja az anyagot az ország belsejében.

7, Felszeghi István kollégiumi tanár, múzeumi igazgatóőr és

8, dr. Kónya Samu kollégiumi igazgató, múzeumi igazgatóőr szerint: a többség véleményéhez csatlakoznak, mivel az anyag elszállítására gondolni ésszerű.

9, dr. Keresztes Károly ü.v. alelnökünk: meghajol a többség akarata előtt, bárha indokolt véleményét továbbra is fenntartja.

[...]

1944. V.-VIII. hónapok folyamán a csomagolást tovább folytatjuk úgy, hogy a becsomagolt és szabályszerűen előkészített nagy ládák száma eléri a 84 darabot. Ezeknek tartalmáról három példányos jegyzékeket készítünk, egyiket a ládákban helyezzük el, a másikat a Főfelügyelőségnek küldjük fel, a har-madikat pedig magunknál tartjuk. A kiállított tárgyak közül kiválasztottakat lehetőleg másokkal pótoljuk, s ilyen formán a m-úzeumnak mind a külső, mind pedig a belső képét igyekezzük rendezni, zavartalanul megtartani. Az összes szobrokat a régiségtár boltívelései és falmenti sarokszőgelései mellett helyezzük el, hogy bombatámadás alkalmával lehetőleg megkímélődjenek. Az irattár régi anyagát, s az elszállítá-sra nem kerülhető nagyméretű könyvritkaságokat a III. számú megerősített óvóhelyre szállítjuk le, míg a már leszegezett ládákat a II. számú kellően biztosított, boltíves óvóhelyen helyezzük el.

[...]

1944. VIII. utolsó napjaiban, meg IX. 1. és 2.-án mindennap keresem dr. Keresztes Károly ü.v. alelnökünket, hogy a Sz.N.M. sorsát megbeszéljük; de sem telefonon keresztül, sem pedig személyesen keresve, nem sikerül megtalálnom. Állítólag elutazott a városról, legalább az alispán így tudja. -/:Ugy emlékszem, VIII.-27.-én sikerül utoljára átadni üzenetemet. Ebben kérem, minthogy én mindég csak nagyon rövid időre hagyhatom el irodámat inkább ő fáradjon át hozzám:/Ettől az időtől kezdve semmi bizonyosat nem tudok róla. Így azután jóformán csak a magam elhatározá-sára maradtam, minthogy a múzeum felelős tényezői közül már csak Barabás Andor alispán, Bogáts Dénes, Demeter Béla és dr. Ferencz Lajos igazgató-választmányi tagok vannak még a városban, akik különben maguk is mindnyájan menekülésre szánták el magukat. A vidéki tagokkal az összeköttetést többé már nem tudom felvenni, mivel a postaforgalom a román fegyverletételt követő napokban teljesen megállott.

[...]

1944. IX.-1. Egész napom vagonok utáni telefonálgatással, járással telik el. Közben a múzeum személyzetének nagy része kevés holmiját, valamint a múzeum legértékesebb öt ládját és néhány nagyobb csomagját kiszállítja, s részben a csendőrségi, részben pedig más vasuti kocsikban helyezkedik el. /:Herepei János, Bogáts Dénes, Székely Zoltán, Árvay József, Barabás Jenő./ A városban a délután folyamán kiragasztott, nyugalomra intő tartalmú hirdetéymenyekre a bíróság, a posta s a közigazgatás tisztviselőinek egy része hazahurcolkodik, hogy azután másnap délután kevesebb egyetmással hanyatt-homlok igyekezzék magának helyet keresni valamelyik vasuti szerelvényen. A hirdetéymény hatása alatt Székely Zoltán és Barabás Jenő is itthonmaradásra határozván el magát, holmijukat az állomásról visszacipelik.

1944. IX.-2. A délelőtt folyamán a főispán és Benedek Ernő főhadnagy segítségével az Állomásparancsnokság útján végre is sikerül egyetlen 20 tonná-s nagy vaggont szereznem. /:Kérésemet az Állomásparancsnokság eleinte azzal utasítja el, hogy Sepsiszentgyörgy kiürítése hivatalosan még nem rendeltetett el s ezért előírás szerint innen csak az állami fölöslegek szállíthatók el. A válaszom az, hogy a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteménye, bárha nem képez állami tulajdont, azonban az egész nemzet összességéé, így tehát az országnak drágább kincse, mint akár az adóhivatal vagy pedig a törvénszék iratai. Tehát egyenlő értékű az államvagyonnal. Minthogy azonban mind a közigazgatásnak, mind a hadműveleteknek e nehéz időkbén csak akadálya, terhe, ezért jelenleg Sepsiszentgyörgyön csakis fölöslegnek tekinthető. Ezzel az érveléssel sikerül azután az Állomásparancsnokság hozzájárulását és rendelkezését elnyernem. Az állomásfőnök azután most már

előzékenyen keresi ki számunkra a legjobb és legnagyobb német vaggont.:/ E sok rohangálás közben azonban a március közepe óta tartó éjjel-nappali egyedüli rádió- és telefonügyeletes szolgálat, valamint az utolsó napok fokozott izgalmai miatt annyira kimerültem, hogy a Mikó utca közepén végigvágódom /:tanúm erre Balogh kollégiumi szolgál, aki felemelni segített./: Ugyanez a pályaudvaron is megismétlődött, ezért azután az anyag kifüvaroztatását és vagonba rakatását már nem vállalva, Fadgyas Annára és Barabás Jenőre bízom, vonatkísérőnek pedig dr. Árvay Józsefet jelölöm ki, minthogy a mindenképp derekabb, hűséges, megbízható, becsületes Fadgyas Anna, továbbá régi szolgánk: Fodor Józsefné, valamint dr. Székely Zoltán tanár is otthonmaradásra határozza el magát. - Mielőtt azonban végleg elhagynám a múzeum telkét, utójára átszaladok a múzeum minden termén, Fodornének utasítást adva az egyes tárgyak és az épület védelmére és megőrzésére vonatkozólag.

1944. IX.-2.-án délután 2 órakor Herepei János múzeumigazgató néhány ládányi múzeumi anyaggal és külön csomaggal, valamint kevés saját holmijával, továbbá Bogáts Dénes tb. levéltáros elhagyta Sepsiszentgyörgyöt. A vonat lassú menetben haladt állomásról állomásra. Alkonyatfelé Csíkszentsimonra érkeve, Fodor Sándor zászlós útján még egyszer utasítást küldök haza Székely Zoltán tanárnak.

1944. IX.-2.-án délután 6 órakor, vagyis négy órával az előbbi szerelvény elindítása után -amint utólag értesültem- a múzeumi kocsit magában foglaló szerelvényt hasonlóképpen kifuttatják az állomásról. Ugyanis az Előpatak irányából betörő partizán-csapatok már a vártemplom mellett és a főtéren lövöldöznek. Ez az oka, hogy e szállítmány csupán 47 nagy ládát tartalmaz, ugyanis a vonat korai elindítása miatt a többi már nem volt idő kiszállítani. Sok nagy értékünk mellett tehát így maradnak otthon az ügykezelési iratok, valamint a leltárkönyvek, amelyeket már a szállítás ideje alatt csomagolt össze Fadgyas Anna s.tiszt. /: Vonatkísérők: dr. Árvay József és Barabás Jenő.:/

1944. IX.-2.-án éjjel, miután már a csendőrpáncsnokság is elhagyja a várost, dr. Székely Zoltán is meggondolkozva, utánaindul a múzeumi szállítmánynak; Csíkszentimrénél utolérve, átül a múzeumi kocsijába s ezzel ő is az anyag felelős kísérőjévé válik.

[...]

1944. IX.-16.-án sok viszontagság után betegen megérkezem Lengyelre. Itt már vár a további rendelkezés.

Ezenközben a múzeumi szállítmány is megérkezik Désre, ahonnan azután dr. Árvay József és dr. Székely Zoltán -utasítás ellenére is- Kolozsvárra irányíttatja. Itt azután az Erdélyi Múzeum Egyesület vezetőségének rábeszélésére, helybenmaradásra határozzák el magukat. Ekkor a sorozatos bombatámadásoknak sokszor kitétt pályaudvaron vesztelő vagonunkból Barabás Jenő becsületes altisztünk saját elhatározása következtében az EME Régiségtárába hordatja be ládáinkat. /:Az a szerelvény, amelyhez múzeumunk üresen maradt kocsija is tartozott, másnap bombatalálatot kapott.:/

Néhány nap múlva dr. Vargha László előadó, mit kormánybiztosi megbízott, Budapestről Erdélybe küldetvén, a felsőbb szigorú rendelkezés értelmében a Székely Nemzeti Múzeumnak Kolozsvárra érkezett ládáit 2 teherautóra rakatva, az egyetemi intézetek 24 ládájával együtt, Budapesten át az újonnan kijelölt állomáshelyre, Keszthelyre, a Balatoni Múzeumba vitette. /:A kolozsvári egyetem nagymennyiségű többi ládáját néhány nappal előbb szállították Keszthelyre, a Festetich-kastélyba.:/

Időközben Kolozsvár helyzete is mind szorongatottabbá válik, az egyházak s a közigazgatás nagy része /:köztük az EME is:/ helybenmaradásra szánja el magát. Ezért marad Kolozsvárt Árvay József, míg nem Barabás Jenő a múzeumi anyaggal, Székely Zoltán pedig külön, vonaton indul Pest felé utba.

1944. X.-11. Felsőbb rendelkezés értelmében családostól együtt én is átjövök Lengyelre Keszthelyre s így múzeumunk személyzetéből itt Herepei János igazgató, Bogáts Dénes tb. levéltáros, dr. Székely Zoltán beosztott tanár és Barabás Jenő II.oszt. altiszt és családjuk verődik össze.

[...]

Kelt Keszthelyen, 1945. évi június hónap 30. napján

Herepei János a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója

[...]

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye

SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM.

Sepsiszentgyörgy.

K E S Z T H E L Y .

99. szám.

1945.

NEHÁNY ADAT A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM VÁLOGA-
TOTT ANYAGÁNAK KESZTHELYRŐL VALÓ IDEIGLENES ELME-
NEKÍTÉSÉRE VONATKOZÓLAG.

[...]

1944. XI.-11. Érkezik a Főfelügyelőség 487.-1944. számú leirata. Közli, hogy Keszthely netaláni kiürítésével kapcsolatos kormányintézkedés nem történt. A mindenkori rendelkezések lesznek az irányadók.

1944. XI.-12. Kézbessítik dr. Vargha László közgyűjteményi előadó bízalmas természetű magánlevelet. A netaláni kiürítés következtében való továbbmenekülést nem ajánlja, azt tanácsolja, hogy innen se menjünk.

[...]

1944. XI.-29. Zalaegerszegre utazom. A főispán nincsen otthon, a véletlen azonban összehoztam Áron tanügyi főtanácsos, csíkszeredai ny. gimn. tanár, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatótanácsnagyi tagjával, aki családjával együtt Egerszegezen állapotodott meg. Őt kérem meg, vegye gondjaiba múzeumunkat s amennyiben bennünket érdeklő bármicsoda rendelkezés tudomására jutna, értesítsen meg, s ha szükségesnek látszanék, egyuttal eszközözljön ki számunkra segítséget. Noha Keszthelyről egyáltalában nincsen szándékomban továbbállani, mégis -a bekövetkező eshetőségekre készen- jónak látok minden eszközt biztosítani, amely múzeumunk javát szolgálhatja.

[...]

1944. XII.-7. Hivatalosan elrendelik Keszthely polgári kiürítését. - Fennjárva a Főszolgabírói Hivatalban, azt a választ nyerem, hogy a Székely Nemzeti Múzeummal kapcsolatos rendelkezés nem érintett. Éppen ezért, minthogy a kiürítés csupán a polgári elem részére rendeltetett el, még teljesen feleslegesnek látom, hogy bármicsoda további lépést tegyek.

1944. XII.-8. A Balatoni Múzeum épületébe f. évi október hónap végén -a múzeumokat minden katonai beszállásolás alól mentesítő rendelet érvényessége ellenére is- beraktározzák a pécsi katonai Egységüzemi Anyagszertár ide menekített raktáranyagát. Keszthely polgári kiürítésének elrendelésével egyidejűleg megkezdik a katonai béke-alakulatoknak és raktáraknak elszállítását is; ilyen formán az anyagszertár sok vagonnyi értékét teherautókkal és szekerekkel szállítják a vasúti állomásra. Ma reggel azonban az elszállítást vezető e.ü. hadapródjelölt őrmester bizalmasan közli a múzeumi altiszttel, hogy abban az esetben, ha a fenyegető harctéri helyzetre való tekintettel az anyagot nem tudnák idejében idehozni rakni, az épületben visszamaradó kötszereket, műszereket, orvosságokat s egyéb holmikakat az

épülettel együtt fel fogják robbantani. Az altsízt ezt a hírt azonnal jelenti nekem. Erre átküldöm Darnay Béla, a Balatoni Múzeum megbízott igazgatója, lakására, tudtára adandó a hallottakat és kérve, tüstént jöjjön át, hogy megbeszéljük a teendőket. Darnay a hírt egykedvűen fogadva s bakkancsát nyugodtan tovább zsírozva, felelte: tudtam, hogy ez fog bekövetkezni! Ezután mintegy ötnegyed órát hiába várakozva reája, felkeresem dr. Szerecz Imre apátplebánust, a Balatoni Múzeum elnökét, kérve, jöjjön velem a katonai Állomásparancsnokságra, hogy onnan tudjuk meg a hiteles bizonyosságot s amennyiben lehetséges lenne, távoztassuk el gyűjteményeink s az épület felől a fenyegető veszedelmet. A nagyon jóindulatú elnök készségesen állana rendelkezésemre, azonban éppen fontos egyházi gyűlésbe lévén indulandó, ezért az ő nevében teendő lépésekkel is engem bíz meg. - Felmenve ezután a katonai Állomásparancsnoksághoz, az ajtó elé kiállított őr, nem enged be az irodába, mivel ott éppen fontos telefonbeszélgetés folyik. Megállok tehát az ajtó előtt, ahová belülről minden szó érthetően, világosan kihallatszik. A beszélgetés legelején nem voltam jelen s ezért nem hallhattam meg, hogy melyik nemhelybeli Parancsnokságtól kérnek utasítást. Azt azonban már világosan megértem, hogy a telefonáló arra vonatkozólag kér rendeletet, hogy amennyiben az Anyagszertárt idejére nem sikerülne kiüríteniük, robbanthatják fel a hátrahagyandó anyagokkal együtt. A választ, sajnos, nem hallhattam. - A telefonálás befejezése után bemenne az irodába, a parancsnokot kereselem, azonban nincsen itthon, mivel a német tábornokkal együttesen a harcéri állások megszemlélésére mentek ki a környékre, a segédtsízt pedig minden felvilágosítást megtagad, azt felelve, hogy a felrobbantással kapcsolatos felvilágosítás adásán csakis az ezredes jogosult. - Innen eltávozva, felkeresem Barthos vezetőjegyzőt, kérve, hogy a Székely Nemzeti Múzeum ládázott anyaga számára utaljon ki valahol a községben feltétlenül bombabiztos, száraz pinchelyiséget, hogy a veszélyeztetett Balatoni Múzeum épületéből mindent átszállíthatassak. Ő azonban csak a premontreiek gimnáziumát tudja megnevezni, amely azonban nem egészen biztonságos, mivel könnyen hadi célpont lehet, arra való tekintettel, hogy az épület az átvonuló és megszálló német és magyar katonaság állandó szálláshelyéül szolgál. - Ilyen formán nem lévén más választásom, felkeresem a Főszolgabírói Hivatalt. Innen azután azt a választ nyerem, hogy megérkezett a főispán telefonrendelkezése, amely vagonok kiutalását rendeli el mind a Székely Nemzeti Múzeum, mind pedig a Balatoni Múzeum anyagának és személyzetének mentésére.

[...]

1944. XIII.-9. Megtörténik a berakódásunk. [...] - Ezután megírom jelentésemet és postára adom a Főfelügyelőségnek címezve. Majd vagonjainkat egyelőre Szombathelyre irányítatom, mivel am gondolok, hogy a további irányítást ott levő minisztériumunktól fogom majd személyesen kérni és megkapni.

1944. XII.-10. Szerelvényünk, amely az Egészségügyi Anyagszertár egynéhány kocsiját is tartalmazza, ezen a napon utba indul és megérkezik Tapolcára. Itt azután mellékvágányra, nyílt pályán kidobva, jó ideig vesztegelünk, majd az állomási épületek elé bevontatva, összesen teljes két hetet kell várakoznunk a legnagyobb hidegben. Hiábavaló minden sürgetésem mind az Állomásfőnökségen, mind a Pályaudvarparancsnokságon, indítást nem adhatnak, mivel a német katonaság a további vasútvonalait egészen lefoglalva tartja.

[...]

1944. XII.-23. Tájékozás céljából dr. Székely Zoltán tanárt visszaküldöm Keszthelyre. Ott első sorban Darnay Béla igazgatót keresi fel. Darnay bár nem mutatkozik hajlandónak múzeumi visszafogadá-sá-ra, azonban dr. Szerecz Imre apát-plebános, múzeumi elnök szóbeli biztosítására

1944. XII.-24.-én mégis csak visszatérünk Keszthelyre. Itt Darnay a legembertelenebb fogadtatásban részesít. A rendetlen és felturt, máskülönben azonban csaknem teljesen pusztá Balatoni Múzeum épületének minden zuga - saját szavai szerint - csupán a Balatoni Múzeum számára van lefoglalva s így nekünk ott helyünk nem lehet, sőt - amiként más alkalommal is kijelentette - a kiürítés következtében minden jogunk elveszett a visszatérésre. Másnak meg úgy nyilatkozott, hogy megszűnt a Főfelügyelőség

ezért annak rendeletei is megszűntek. Ilyen fogadtatás után, természetesen, el kell kerülnöm, hogy visszahordott ládáink anyagával foglalkozhassam, hogy saját irodánkba csak egyszer is betegyem a libamát, annál is inkább, mert annak kulcsa bár a kezemben van, azonban az odavezető folyósó kulcsát már nem adván át, állandóan zárva tartja.

[...]

1944. XII.-2 7. A VKM.-nek Szombathelyre jelentem visszatérésünket. További utasítást és védelmet kérek. Intézkedés a mai napig nem érkezett.

Kelt Keszthelyen, 1945. évi június hónap 30. napján

Herepei János a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója

[...]

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye

SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM.

Sepsiszentgyörgy.

K E S Z T H E L Y .

100. szám.

1945.

NEHÁNY ADAT A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM VÁLOGA-
TOTT ANYAGÁNAK ELPUSZTULÁSÁRÓL.

[...]

1944. XII.-29. Dr. Székely Zoltán tanár írásbeli jelentése szerint: e napon "Dr. Darnay Béla igazgató magához hivatott... Közben láttam, hogy nagyban pakol. Megkérdeztem, hogy hová? Azt felelte, hogy 'hivatalos titok, nagyon messze!' Nyilván Németországot értette!"

Darnaynak e kijelentéséből tehát annyi bizonyos, hogy neki tudnia kell arról a rendeletről, amelyet a kormánybiztos-főispán csak három nap múlva közöl a keszthelyi főszolgabíróval. Mondják különben, hogy karácsony után Darnay jár Zalaegerszezen, sőt tudomásom van róla, hogy a csónkahéten két levelet is küld a főispánnak. Ha fel is tételezném, hogy mindez más útvonalon kifolyólag történik, mégis csak bizonyítékát látom annak a körülménynek, hogy egykori utasításának: Csomay Miklós főispánnak Darnay adja tudtára Tapolcáról való hazatérésünket. Hogy pedig felvilágosításait nem a legjobb célzattal és nem a legigazságosabb módon adja, mutatja nemcsak a következők, hanem a mód is, ahogyan a rendelkezés kiadása történik. /: Ennek a feltevésnek elfogadására jogosít fel az a számtalan feljelentés, amelyet keszthelyi tartózkodásunk hosszú ideje alatt Darnay mind a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, mind a helybeli Honvéd Helyőrségparancsnoksághoz, mind a Vármegyéhez, mind pedig a csendőrséghez adott be hol Székely Zoltán tanár, hol Barabás Jenő altiszt, hol pedig Herepei János múzeumigazgató ellen; sőt valószínűleg még más helyekre is eljuttatta áskálódásait, ahonnan még nincsen lehetőségem biztos meggyőződést szerzem, ellenben tapasztalnom kell a folytonos mellőzést és a barátságtalan fogadtatást.:/

1945. I.-1. Ujév reggelén a helybeli Főszolgabírói Hivatal váratlanul és indokolatlanul jött meggyőzően tudomásomra hozzá, hogy a főispán-kormánybiztos dr. Darnay Bélának elrendelte a Székely Nemzeti Múzeum és a Balatoni Múzeum anyagának vagonba rakását és Zalaegerszegre való beszállítását.

A rendelet érthetlenebb ténye mellett nagyon meglep az a zsarnoki eljárás is, hogy a felelős és jártas gondozók véleményét ki sem kérve, sőt őket egyenesen félre állítva, önkényesen egy más valakit, sőt -valljuk meg- - egy ellenségesen viselkedő idegent tesz a szerencsétlen és észszerűtlen elgondolás végrehajtójának. Tiltakozásomra azt a választ nyerem, hogy mit sem tehetnek érdekünkben, ellenben a rendeletnek sürgősen eleget kell tenni. Felkeresem tehát Darnayt bővebb felvilágosítá-sért és az egyöntetű eljárá-s megbeszélé-s végett. Egykedvűen meghadott, illetőleg félvállról odabökött válasza az, hogy ő csomagol és elegettesz a rendeletnek! - [...]

1945. I.-2. Zalaegerszege-n a főispánt keresve, nem találom otthon. Ezért Antal Áron csíkszeredai ny. gimn. tanár, igazgató-választmányi tagunkat keresem fel és kérem támogatását. Válasza szerint bár ő összekülönbözött a főispánnal, mégis tőle telhetőleg mindent igyekezni fog megtenni múzeumunk érdekében. Tekintettel azonban arra a körülményre, hogy a főispán makacs és erőszakos ember, s kiadott rendelkezésének visszavonására aligha lehetne rávenni, ezért az a gondolata támadt, hogy megkérő Vajna Gábor belügyminisztert, aki -úgy hírlík- e hét közepe táján Egerszegre fog jönni. Vajna kézdivásárhelyi származású székely ember lévén, bizonyosan jól ismeri múzeumunkat s érte-t valószínűleg mindent meg fog tenni. Antal Áron legjobbnak találná, ha a belügyminiszter maga közelében, a sárvári várban helyezze el mind a múzeumi anyagot, mind pedig a gondviselő személyzetet. É-n azonban elsősorban a Keszthelyen való maradhatás-t kérem, s csak ha ez már semmiképpen sem volna lehetséges, vitessék el az anyag az ország határain belőli lehető legbiztosabb helyre. Minden esetre azonban számá-ra olyan, nedvességtől mentes és egerektől védett épület választassék ki, ahol sem bombatalálat nem érheti, sem a harc-téri helyzet esetleges változásakor nem lehet kitéve a megsemmisülésnek. Dolgom végezetlen, de bízva Antal Áron sikeres közbenjárásában, térek haza, minthogy nem várhattam be Vajna jövetelét, mert a túlzúfolt városban télvíz idején, sehol sem sikerült szállóhelyet kapnom.

Ugyanezen a napon adja ki a főszolgabírói hivatal a MÁV. keszthelyi Állomásfőnökséghez intézett átíratát. Ez azután az előbbinél is világosabban juttatja kifejezésre azt a körülményt, hogy helyi jelentőségünél jóval magasabb értékű ügyünkben feleltünk, nélkülünk határoz a nemzeti sorsunkat. Hozzá-némértéssel irányító önkénynek egyik nem utolsó szerve ! "Zala vármegye Főispánja, mint Hadműveleti Kormánybíztos elrendelte, hogy a Keszthelyen levő Székely Múzeum és a Balatoni Múzeum múzeális értékei azonnal Zalaegerszegre szállíttassanak el. A fentiek alapján felkérem Címet, hogy a két Múzeum értékeinek elszállításához, legkésőbb f. évi január 4.-re 5 vaggont biztosítani sziveskedjék. A vagonokba való berakást Dr. Darnay Béla múzeumigazgató, keszthelyi lakos fogja végezni. A vagonok feladója a múzeum igazgatója. A vagonok Keszthelyről Zalaegerszegre irányítandók, ahol az átvevő Zala vármegye Főispánja, mint Hadműveleti Kormánybíztos lesz. 1945. I.-3. Zalaegersze-gről hazaérkezve még ezen a napon értesítem dr. Búzás Béla keszthelyi főszolgabírót előző napi utamról, s kérem a rendelet végrehajtásának felfüggesztését addig az ideig, amíg a főispán és a belügyminiszter egyetértőleg újabb rendelkezést nem ad ki. Ugyanakkor magam is írásbeli kérés-t intézek Vajna belügyminiszterhez, kérvén, hogy múzeumunkat vegye pártfogásába s a főispáni rendelkezést módosíttassa, vagy változtassa meg. De ha ez mégsem lenne lehetséges, ládáinkat vitesse maga mellé Sárvárra, a múzeum számára védett, biztos helyre s ugyanoda telepíttesse le múzeumunk személyzetét családtagjaikkal együtt. Egyúttal írok Csomay Főispánnak is, jóindulatú pártfogását s rendelete módosítását kérvén. /:Se Vajnától, se Csomaytól soha választ nem kapok.:/

1945. I.-4. A főszolgabíróságra hivatnak. Itt Fülöp tb. főszolgabíró kijelenti, hogy haladék nincsen, minthogy a főispán rendelete szerint a múzeumok anyagát Darnay igazgatónak még e hét folyamán Zalaegerszegre be kell szállítania és a főispánnak átadnia. Az igazgató urra /:már mint én-nem vonatkozólag:/ pedig -folytatja tovább- "rendeletem van arra, hogy ha szabótál, az igazgató untartóztassam le és csendőrökkel Zalaegerszegre kísértessem bel!" Magától értetődő megbotránkozásomra pedig azt a feleletet nyerem: "most ez a hang és ilyen az intézkedés!" - [...]

Ezenközben Darnay Béla, a Balatoni Múzeum mb. igazgatója megteszi az intézkedéseket a két múzeum anyagának kiszállítatására és vagonba való berakására. Ezt a munkát mindkét múzeum altisztje és irányításuk mellett rabok végzik, akiket nyílas örök felügyelete mellett vezényeltek ki erre a munkára. Magam felkeresem a nyílaskeresztes pártot, megbeszélést folytatandó a kísérőnek kijelölt két pártszolgálatos örrrel. Megtudakolom a nekik kiadott rendelkezést. E szerint a szállítmányt nem szabad elhagyniok, csak akkor, amikor Zalaegerszegen az ottani pártszolgálatosok majd felváltják. - Erre megírom Antal Áronnak a levelet, részletezve benne az újabb fejleményeket s kérem, hogy sürgősen kövessen el mindent az egész székelység e legrágább kincse érdekében. Bízva Vajna belügyminiszter támogatásában, nemélem, hogy végül mégis szerencsésen fog megoldódni múzeumunk rossz mederbe rántott sorsa.

1945. I.-5. [...] A Székely Nemzeti Múzeum vasúti kocsija teljesen jókarban van. Száma: FRANCE 198.703. űrtartalma: 15 tonna. A beraktározott anyag mennyisége 54 nagy faláda és 13 papiroscomag. Ebből másfél ládányi és 13 csomagnyi anyag új szerzemény.:/ Értékbeli tartalmuk számunkra felbecsülhetetlen. Részletes tartalomjegyzékük egyik példányát magamnál tartom. - Ugyanebbe a kocsiba rakat Darnay a kolozsvári egyetem idemenekített anyagából 6 ládát, amíg a többi, talán 9 ládát a Balatoni Múzeumnak részben rendszeresen, részben pedig hevenyében összecsomagolt holmijain kívül sok zsidó műtárgyat, dísztárgyat és bútorrt raknak be.:/

Délután vagonunk mindkét ajtaját leolmozdtatom. Ólombullánk jelzése: KESZTHELY / 1945. I. 5. / 47. / A Balatoni Múzeum MÁV. G.120.034. számú vasuti kocsijára hasonlóképpen feltétetem a "plomb"-ot; ennek jelzése hasonló a mienkéhez, csupán a száma: "4". [...]

Még ugyanezen a napon megint csak írok Antal Áronnak Zalaegerszegre, tudatva, hogy berakodásunk megtörtént. Kérem, hogy a kirakodásnál legyen jelen /:s ezzel, mint igazgató-választmányi tagunk, képviselje múzeumunk érdekeit.:/ Egyuttal bízom meg egy vármegyei hajdút az örökéssel, hogy a ládák kirakásakor drága értékeinkkel semmi baj se történhessék. /:Ekkor ugyanis még álmomban sem mertem volna arra gondolni, hogy ládáinkat azonnal nem szállítják fedél alá !:/

1945. I.-7. E napokban közli a községi előljáráóság azt a rendeletet, amelyről különben már Zalaegerszegen való bennjárattamok tudomást szereztem, hogy a Dunántúl "tehermentesítésére" az ország minden részéből idesereglett menekülteknek Németországba ki kell költözniök. Már Zalaegerszegen elhatároztam, hogy az országból nem fogok eltávozni s ezért sürgős felterjesztést írok a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak, külön Rajniss miniszternek, valamint a Főfelügyelőségnek címezve. Kéréseimet 2-2 különböző címre küldöttem el, minthogy nem tudom pontos állomáshelyüket. Magyarországon való maradásunkat és múzeumi anyagunk visszaszállítását, vagy legalább is egy helyre való költöztetésünket kérem. /:Választ egyik felterjesztésemre sem kaptam.:/

[...]

1945. I.-15. Dr. Darnay Béla a Balatoni Múzeum mb. igazgatója hatalmaskodási lehetetlenségében dr. Székely Zoltán, a Székely Nemzeti Múzeumhoz szolgálateltelre beosztott állami gimnázium r. tanár ellen különböző ürügyek alatt feljelentést adott be a helybeli állomásparancsnoksághoz. A kivizsgálás sürgős lefolytatása ügyében fenn járván, szóba kerül a Múzeum elvitelével előállott lehetetlenül szomorú és veszélyes helyzet. Ezen a réven megismerkedem az éppen ott jelen levő Maróti Károly keszthelyi országyűlési képviselővel, aki -közügyről lévén szó- felajánlja segítségét. Az elmondott helyzetről jegyzeteket készít s egyuttal vállalja, hogy másnap autóval indulván vissza Sopronba, az ott levő székelyföldi képviselőknek szívesen továbbítja leveletem. Megírom tehát dr. Török Andor múzeumi munkáinknak és Nyíró József írónak mindég ugyanazt a kérést magában foglaló bőséges tartalmú leveletem. Sürgős közbenjárás-rt és intézkedés kisürgetését kérem. Egyuttal Marótinak is írok, pártfogását kérem. Választ -sajnos- egyik levelemre sem kaptam.:/

[...]

1945. I.-20. Érkezik Antal Áron igazgató-választmányi tagunk levele Zalaegerszegről. Tudatja, hogy a múzeumi vagonokat a főispán rendeltetére a zalaegerszegi állomási épület előtt fogják tartani s

állandóan pártszolgálatos örök fognak reá vigyázni. Azonnal válaszolok, figyelmeztetve, hogy az örök ha egyébtől meg is védhetik, de a bombatámadás veszélyét nem tudhatják elhárítani. Ezzel egyidejűleg írok Török Andornak, közölve vele Antal Áron levelének tartalmát s nyomatékosan figyelmeztetem a múzeumi anyag felett lebegő nagy veszedelemre. Nagyon sürgős és eredményes közbenjárását kérem. E levelet az Állomásparancsnokság szívesége folytán a katonai futár viszi Sopronba. De ugyanilyen uton továbbítatom Szombathelyre Rajniss Ferenc miniszterhez, Bisztray Gyula és Asztalos Miklós osztálytanácsosokhoz kitézett kérésemet. Válasz azonban sem az előbbiekre, sem az utóbbiakra nem érkeztet. /Akkor még nem tudtam, hogy Bisztray tanácsos nem hagyta el Budapestet./

1945. II.-6. [...] levelet írok Kisgyörgy József sepsiszentgyörgyi pénzügyőri felügyelőnek Zalaegerszegrre, kérve, hogy vagonunkat vizsgálja meg: vajjon az egész kocsi, de különösen az ajtók ólmozása sértetlen-e s a tavaszi olvadás nem folyhatott-e be belsejébe ! Azután állandóan őrzik-e ? Kérem továbbá, hogy időnként ismételten vizsgálja felül a helyzetet és tudósítson róla.

1945. II.-20. Érkezik Kisgyörgy József két értesítése. Közli bennök, hogy a kocsikat rendbenlevőknek találta. A pártszolgálatosok őrzetében nincsen hiány, azonban riadók alkalmával is benne tartják közvetlenül a pályaudvar épülete előtt, mert másképpen nem tudnak felelősséget vállalni értük. Az állomásfőnökség véleménye szerint jó volna a kocsikat valamelyik kisebb állomás őrzetére bízni, ahol nincsenek kitéve a bombázás veszélyének. - Különbben felajánlja további szolgálatát dr. Hamar Samú sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgatóval együtt.

1945. II.-20. Még ezen a napon írok Hamar Samúnak, kérve, hogy úgymint székely, de úgymint a Múzeum diákori dolgozótársa, vegye kezébe a Székely Nemzeti Múzeumnak Zalaegerszegrre vitt anyaga feletti gondviselést, mert hiszen őt is éppen olyan aggodalommal kell eltöltse a jelenlegi állapot, mint amennyire engem gyötör. - Írok továbbá Kisgyörgy Józsefnek is, kérve, hogy továbbra is vigyázzon a vagonokra. Megkeresem Antal Áront is, kérve, hogy igyekezzék a főispánt reávenni, hogy a Múzeum anyagáról gondoskodjék, ne legyen kitéve a mozgó tengely miatti nagy veszélyeknek. Ha azonban Egerszegen mégsem lehetne számára helyet kapni, amíg a máshová való szállítás megtörténhetnék, indíttassa útba az őrzetben tartott kocsikat valamelyik kisebb állomásra.- Együttal mindhármukat felkérem, hogy a múzeum felelős vezetőségének és az igazgató-választmány szerepének mintegy helyetteseképpen képviseljék érdekeinket.

1945. II.-25.-én kelt dr. Hamar Samú válasza, amelyben tudat, hogy a zalaegerszegi pályaudvarparancsnokságon kieszközölte, a vagonoknak a katonaság részéről való őrzetét, továbbá az állomásfőnököt is reabeszélte, hogy riadó alkalmával mindkét kocsit nyíltpályára kifuttassa.

[...]

1945. II.-27.-én tartandó katonai meghagyási bizottsági tárgyalásra készülve éppen e jó hír [*Csánky Dénes osztályfőnök utóbb tárgyalanná vált ígérete Herepei előző napi szombathelyi közbenjáró úja alkalmával*] adja az ötletet, hogy az igazgatón s a nélkülözhetetlen altiszten kívül dr. Székely Zoltán tanár meghagyását is kérelmezzem. Kifejtve azt a körülményt, hogy a székelység egyetemes tulajdonát képező egyetlen tudományos intézmény tárgyainak megmentését segítik elő Székely Zoltán meghagyásával, minthogy a sok meghagyásával, minthogy a sok hányódáson keresztülment páratlan gyűjtemény minden egyes darabját haladéktalanul újra szárogatnunk s többféle úton-módon konzerválnunk kell, különben föltétlenül elpusztul, elkorhad, vagy szétmállik. A csupa katonákból álló bizottság megértette kívánságom teljesítésének nagy horderejét s akkor, amikor máshol mindenütt a legalacsonyabbra szállította le a meghagyottak létszámát, egyedül a Székely Nemzeti Múzeumnál egyhangúlag beleegyezett az emelésbe.

[...]

1945. III.-2. Zalaegerszegrre utazva, a két múzeumi vaggont pontosan az állomásépület végén levő pályaudvarparancsnokság előtti rakodóvágányon találom. Állapotuk teljesen sértetlen; az ajtókon levő ólombullák a régiek. Tárgyalva a Pályaudvar-parancsnoksággal s az Állomásfőnökséggel, minden

lehető óvintézkedés megtételét ígéri. Felk-eresem Hamar Samút, Kisgyörgy Józsefet és Antal Áront, múzeumunk barátait s figyelmüket felhíva a bombatámadás, valamint az orosz hadsereg előnyomulásával járó veszélyre, kérem, hogy tegyenek meg mindent a főispánnál, hogy drága kincsünk ne jusson végpusztulásra. Ezután felmegyek a főispánhoz. A titkárnál jelentkezve, gúnyos mosollyal ta-lálkozom, miközben célzást tesz bizonyos Darnay-féle ügyre. Majd a főispán elé kerülve, udvariasan, de nagyon kimérten fogad és vezet be a szobájába. Itt megkérdezi, hogy a Darnay-féle ügyben jöttem-e ! Azt válaszolom, hogy nem. Ezt annál is inkább mondhattam, mivel sejtelmem sincsen róla, hogy mire céloz. Mikor pedig elmondom jövetelem célját s a veszélyekre figyelmeztetve, kérem támogatását, - készséges és barátságos hangon ígéri, hogyha eddig nem is tehetett, de ezután megtesz értünk mindent, annál is inkább, mivel erre Rajniss miniszter is felhívta a figyelmét. Konkrétumot kérve, közölte, hogy most még nem tud semmit sem mondani, de rövidesen az is meglesz, legyenek csak nyugodt. Szíves hangú búcsúzásakor azonban arra kér, hogy hagyjam békében és ne bántsam Darnay Bélát, a Balatoni Múzeum igazgatóját, az ő egykori tanárát. Kérése nagyon váratlan s ezért hamarjában nem is tudok reája mást vála szolni, mint -hogya ez volna az ára múzeumi anyagunk elhelyezésének- akkor ezt már annak idején, Keszthelyre való költözésemkor teljesítettem, hiszen Darnayt soha, de soha sem bántottam, annak ellenére, hogy ő mindég a leghetetlenebb módokat felhasználva törekedett mindnyájunknak kellemetlenséget, bajt, romlást okozni. [...]

1945. III.-7. [...] [levél útján] jut tudomásomra, hogy Csánky Dénes miniszteri osztályfőnök a közelmúlt napokban csakugyan járt lenn Keszthelyen. Lénárd, Festetich-uradalmi főtítkártól nyert újabb értesülés szerint e látogatás március első napjaiban történt, tehát alig egynéhány nappal azután, hogy Szombathelyen beszéltem vele [...]. Ami azután még jobban súlyosbítja a helyzetet, vele együtt volt lenn Rajniss miniszter, akivel együtt keresték fel a Festetich-kastélyt. Miután Rajniss az itt látott kincseket teljesen lebecsmérelte, Csánky mindössze csak csekély anyagot választott ki és szállíttatott el valahová, bíztonságba. /:ld. egy régi oltárképet és a levéltár árpádházi királyok-korabeli okleveleit.:/ A többi, még mindig kiváló értékű anyagot azonban itt hagyták. /: A többi, még mindég kiváló értékű anyagot azonban itt hagyták /:köztük a XIV.-XV. századbeli középkori okleveleket, a hatalmas könyvtár sok-sok nagy értékét, stb., stb., valamint a kolozsvári egyetemi intézetek idemenekített pótolhatatlan felszerelését, könyvtárát, továbbá a klinikák sok millió értékű műszereit, kitéve a csöcsellék bekövetkezett vak rombolásának és rablásának !:/ Ez mutatja a mértéket, hogy mennyire nem volt szívügyük sem a Székely Nemzeti Múzeum, sem a Balatoni Múzeum megmentése ! Sőt jellemző a leghivatottabb tényezők cinikus nemtörődömségére, mondhatnók: gonoszságára, hogy a látszat kedvéért sem hívtak maguk elé, mert azt is fölöslegesen tartották, hogy az utókor ítéletét valamelyes porhíntéssel befolyásolják. Ezen azután nagyon elszomorodva, most már teljesen reménytelennek látom a helyzetet, mivel bizonyosra veszem, hogy az oktalan intézkedések és a bűnös nemtörődömség nem vezethet jó eredményre. Nem szoktam elveszíteni a fejemet, de most már magam sem tudom, múzeumunk megmentése érdekében kihez is fordulhatnék, akinek valóban nemcsak módjában van, hanem csakugyan cselekszik is és nem csupán ígérettel húzza-halassza az időt! [...] Abból a szomorú példából, hogy a Festetich kastély felbecsülhetetlen értékeivel s a kolozsvári egyetem felszerelési tárgyaival az illetékes főhatóságok többé má-r nem törődnek, látom, hogy én nekem sincsen sok, mit várnom! [...] Irataim egy része megsemmisült volt s ezért néha az iktatókönyv szűkszavú soraiból kísérelem megeleveníteni a súlyos események láncszemeit.

[...]

1945. III.-2 3. Dr. Tóth János szombathelyi városi tanácsosnak irok. Együttal érdeklődöm a városháza pincéjének jelenlegi lehetőségei felől. - Ugyanezen a napon Antal Áronhoz és Hamar Samúhoz is intézek leveleket, kérve, hogy nagyon sürgősen tárgyaljanak a főispánnal addig, amíg nem késő. Kérem, szerezzenek szá-munkra vaggont, hogy bármi történjék, önkényesen is utánamehessünk a

Múzeumnak. A következő napokban állandóan azon töröm a fejemet, hogyan tudnék átmenni Zalaegerszegrre, hogy jelen legyek a mind rohamosabban közeledő fejleményeknél.

1945. III.-25. Alkalmam kínálkoznék egy bizonytalan útirányú katonai szállítmánnyal elindulnom, de akkor a legnagyobb kétségeknek tennem ki családomat s itt kellene hagynom azokat a múzeumhoz tartozókat, akiknek sorsáért felelősséget vállaltam!

A kora-reggeli órákban beszélek a főszolgabíróval, kérem, hogy amint lehetséges, szóljon telefonon a főispánnak s kérjen a múzeumhoz tartozók és családtagjaik részére két vaggont. Jól tudom, hogy ha sikerülne ezeket megkapnom, a legjobb esetet véve számításba, akkor megtörténhetik, hogy eljutok Zalaegerszegrre s ott netalán-tán még reá tudom venni a főispánt a ládák behordására, viszont azonban a velem levő összesen 18 személyre nagy bizonytalanságot s talán romlást okozna, ha a bekövetkező végkifejlés egy idegen vá-rosban, fedél nélkül s talán éppen vagonban találna mindannyiunkat. Mégis elmentem volna, ha sikerül vaggont kapnunk, azért, hogy megkísérlejem megmenteni a Székely Nemzeti Múzeum anyagát.

Dél előtt visszamegyek a főszolgabíróhoz. Kérdésemre azt válaszolja, hogy elveben volna vasuti kocsi, de a gyakorlatban lehetetlen megszerezni, mivel minden beérkező üres vaggont a katonaság azonnal lefoglal. Másfelőlről azt tanácsolják, hogy forduljak a nyilasokhoz, azok talán tudnak segíteni. Ismeretlenül beállítok dr. Nagy Mihályhoz, a főszolgabíróséghez beosztott párttaghoz. Azt feleli, hogy nincsen módjában a vagonok felett rendelkezni, men-jek inkább a katonasághoz. Felkeresem a megbízott főhadnagyot, ő azonban csupán a berakodáshoz szükséges járműveket és embereket tudná rendelkezésünkre bocsátani. Így azután beletörődve a változhatatlanba, délután megint felmegyek a főszolgabíróhoz, kérve, hogy létesítsen telefonösszeköttetést a főispánnal. Meg akarom mondani, hogy most már elérkezett a legutolsó pillanat, amely mindnyájunk számára nagy felelősséget rejt magában! Ládáinkat vitesse be a vármegye házára, mert különben elpusztulnak, hiszen eddig is csak a véletlen szerencse őrizte meg és nem a fegyveres őrök! Három óra hosszat várok a kapcsolás megtörténte. Hiába! Este 9 óra tájban még a főszolgabíró lakására is elmegyek, hátha az ottani telefonhoz adták a csatolást. Hiába!

1945. III.-26. Táviratot adok fel, egyet a főispánnak, egyet Csányi miniszterhelyettesnek s egyet Asztalos osztálytanácsosnak. Ezekben a Székely Nemzeti Múzeum anyagának bombatámadástól biztos helyre, fedél alá való szállításának azonnali elrendelését és végrehajtását kérem. [...] Ugyanezen a napon a katonai futár által levelet küldök Zalaegerszegrre dr. Hamar Samú pénzügyigazgatónak, valamint Antal Áron igazgató-választmányi tagunknak, továbbá Szombathelyre a VKM.-nek. [...] Ugyancsak katonai futár viszi el az alábbi tartalmú két levelet, egyiket hasonlóképpen a VKM.-nek Szombathelyre, a másikat dr. Török Andor múzeumi elnökünknek Sopronba: Herepei János igazgató a bekövetkehető pusztulásért a felelősséget teljesen elhárítja magáról, minthogy sokszori személyes és írásbeli sürgetése ellenére sem történt meg a Székely Nemzeti Múzeum anyagának biztonságba helyezése, a zalaegerszegi nyílt pályaudvarról Keszthelyre való visszaszállítása, avagy bárhová zárt helyre, fedél alá való elraktározása. Talán a legutolsó percekben kérem a halogatás nélküli intézkedést megtenni.

1945. III.-27. Ugyanezt megismétlem Csányi miniszterhelyetteshez intézett levelemben. Azután egy- egy levelezőlapot küldök Csomay főispánnak, Antal Áronnak és Hamar Samúnak; kérem a ládáknak a vármegyeháza levéltári helyiségeibe való azonnali beszállíttatá-sának keresztülvitelét. Befejezésül Vajna miniszternek írok, hivatkozom székely származására s kérem, mentse meg ezt, a minden székely közös tulajdonát képező pótolhatatlan drága kincset!

Ezután már nem veszek tollat a kezembe s többet nem teszek egy lépést sem [t.i. értesül a Fesztich-kastélybeli műkincsek pusztulásáról] [...].

[1945. IV.] [...] A bekövetkezett több, mint félhónapig tartó, szörnyűséges bizonytalanság után, április közepe felé megérkezik Zalaegerszegről a sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgató üzenete: "a Székely Nemzeti Múzeum és a Balatoni Múzeum két vagonja, amely löszert szállító szerelvényhez volt

kapcsolva, az egyik löszeres kocsiért telitalálalat következtében a zalaegerszegi pályaudvaron március 28-án porráégett.” Így kellett tehát a székelység legdrágább kulturkincseinek, valamint egy másik múzeum összes értékeinek szüklátóköri és halogatás, rosszindulat és könnyelműség, áskálódás és felelőtlenység, alkalmatlanság és cinizmus miatt nyomorultul elpusztulniok !-

Győtrő nagy küzdelmemet egyes-egyedül magam vívtam meg. A három hónapig tartó szakadatlan munkában az első pillanattól végig csupán Barabás Jenő II. oszt. múzeumi altiszt kipróbált hűségére s a legnehezebb testi munkában is mindenkor készséges segíteni-akarására támaszkodhattam. Külső bejáratai körül pedig dr. Hamar Samú sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgató az, aki zalaegerszegi tartózkodása alatt minden tőle telhető módon igyekezett a múzeum anyagát menteni.

[...]

1945. V.-17. Dr. Hamar Samú sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgató, Kisgyörgy József pénzügyőri főfelügyelő, Szabó Ferenc máv. felügyelő, állomásfőnök és Nadrai László máv. felügyelő, kérésre jegyzőkönyvet vettek fel. Ebben többek között megállapították, hogy közbenjárásainkra az Állomásfőnökség légi riadó alkalmával vagonjainkat az állomás területéről rendszeresen kitolatta. “Ez meg is történt egészen addig, amíg a város elfoglalása küszöbön állott.” Ekkor azonban 1945. évi március 28.-ról 2-9.-re következő éjszaka a zalaegerszegi vasútállomás egy meglepő orosz repülőátmadást kapott s az orosz gépek foszfor lövedékeitől az a vasúti szerelvény, melyhez kapcsolva volt fentemlített vagon, kigyuladt s ugyanakkor bombatalálalatot is kapott s mert az állomás-son levő löszervonat is felrobbant, menteni semmit sem lehetett, hanem az értékek mind megsemmisültek.” A helyszínen a hamú alól összegyűjtött megmaradt csekély anyag mintegy kosárnyit tesz ki. Edénytörmelékek, balta, bronzkori sarló, kardpenge, kengyel, buzogány, ez mindössze az, ami a nagy értékekből megmaradt. - Ezt a szomorú valóságot rögzítik le a múzeumunk anyagát jól ismerő menekült barátaink és a zalaegerszegi állomásfőnökség képviselői !

[...]

Kelt Keszthelyen, 1945. évi június hónap 30. napján

Herepei János a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója

[...]

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye

Ad 74-1945.sz.

Másolat.

Székely Nemzeti Múzeum. Sepsiszentgyörgy.

Keszthely. 78/1945.szám.

A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének, Budapest.

Jelentem, hogy a Székely Nemzeti Múzeum Keszthelyre beosztott személyzete együtt van és várja a felsőbb rendelkezéseket, a múzeum anyaga azonban - ma érkezett értesülésünk szerint - a zalaegerszegi állomáson menthetetlenül elégett. E sorsban osztozott a Balatoni Múzeum gyűjteménye is.

Csaknem három hónapon keresztül küzdöttem az ellen a szörnyűséges gazság ellen, amely féltve őrzött, pótolhatatlan értékeinktől elszakított, még azt sem téve lehetővé, hogy Keszthelyről való erőszakos elszállításuk után bár mi is követhessük. Az adott válasz eleinte a letartóztatással való fenyegetés, azután - enyhülve - a legjobb megoldás kiválasztására tett ígéret és újabb ígéret, vagyis halogatás és újabb halogatás volt. - Vádolom a közigazgatást, vádolom a minisztériumot és vádlok mindenkit, akizhez segítségért fordultam, de mégsem segített !

Még elképzelni is szörnyűséges, hogy közel három hónapig állottak a ládák idegen állomás vasuti kocsiba berakva, csupán pártszolgálatosok és katonák őrizete alatt! Hiábavaló volt minden kérés és figyelmeztetésem, hogy ez az állapot sem a bombatámadás, sem az ágyugolyó ellen nem nyújt védelmet, különösen az adott esetben, mikor wagonjaink az utolsó napon éppen egy löszeres kocsihoz csatoltam hozzá.

Kétségtelen igazság, hogy máshol sokkal nagyobb értékek pusztultak el, ez azonban nem vigasztalás akkor, amikor végül is csupán csak a nemtörődömség, a hanyagság és a könnyelműség juttat ilyen szomorú sorsra mind a Székely Nemzeti Múzeum, mind a Balatoni Múzeum anyagát, sőt más olyan értékeket is, amelyeknek sorsa nem tartozván reám, érettük csak mint közkincsért volna jogom vádlóképpen fellépnem.

Nagyon óhajtanám részletes jelentésem élő szóval megtennem és annak alapján kérnem a legszigorubb büntetés kiszabását mindazokra, akiket a törvény keze elérhet ...

Alólirottak ezek után otthon Erdélyben, sajnos, aligha van mit keresnie. Hiszen már azért is pálcát törtek felettem, amiért a felsőbb rendeletnek eleget téve, kihoztam muzeumunk anyagának egy részét. Barabás Jenő altisztünk minden körülmények között osztolni akar az én sorsomban, dr. Székely Zoltán tanár azonban - nagyon helyesen - haza szándékozik menni Sepsiszentgyörgyre, csak hogy nem ismerjük a mostani erdélyi viszonyokat, ezért azután ha bővebb felvilágosítást nyerhetnénk, nagyon megköszönök. Szépen kérem tehát, hogy mind utasításukat, mind pedig tájékoztatásukat velünk lehetőleg minél előbb közölni sziveskedjenek, hogy végtére is valamiképpen megszabadulhassunk attól a sok lelki szenvedéstől, aminek egész menekülésünk ideje alatt itt ki voltunk téve.

Addig is, amíg részletes jelentésemet lehetőleg élőszóval megtehetném, e rövid felterjesztésemet tudomásul venni és sürgős rendelkezésüket megadni kéri

Keszthelyen, 1945 április 22.-én

Herepei János s.k.

a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója.

Cím: Keszthely, Régi állomás u.6.sz. /./.

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjtemény

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM 1802 címer

KÖZGYŰJTEMÉNYEK ORSZ. FŐFELÜGYELŐSÉGE

BUDAPEST IV.: REÁLTANODA-U. 2.

74-1945.sz.

Tárgy: A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum anyaga

Hiv.sz.: 1094-1945. el n.

Miniszter Ur!

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatójának f.évi április hó 22.-én kelt 78-1945. sz. jelentésének a másolatát, amelyben a sepsiszentgyörgyi és a keszthelyi mezeum gyűjteményének az elpusztulását jelenti, tisztelettel felterjesztem.

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum menekített 52 (ötvenkét) láda és 10 (tiz) csomag anyagát, a IX. (erdélyi) hadtest területén lévő és a VKM. gondozására bízott értékek biztonságba helyezése tárgyában 1944. évi IX. hó 11.-én kelt 3265-1944. XV.om.biz. VKM.sz. rendeletre, ill. a helyi (sepsiszentgyörgyi) hadműveleti kiürítési parancsra 1944. év szeptember havában először Kolozsvárra, majd a felvevő területül kijelölt Keszthelyre - a Balatoni Múzeumi épületébe - szállították.

A Székely Nemzeti Múzeum Keszthelyre menekített anyagát kiürítési parancsra 1945. december hó elején szállították el Keszthelyről.

Fogadja Miniszter Ur őszinte tisztelem kifejezését.

Budapest, 1945. V. 11.

Iráb melléklet.

[Dr. Vargha László aláírása]

a felügyelői teendők ellátásával id. mb. közgyűjteményügyi előadó.

Dr. gróf Teleki Géza urnak, m.kir.vallás- és közoktatásügyi miniszter,
Budapest..

Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye

KÖZGYŰJTEMÉNYEK ORSZÁGOS FŐFELÜGYELŐSÉGE

Ad 114-1945. sz.

Tárgy: A Székely Nemzeti Múzeum igazgatóságának intézkedései.

Hiv.sz.: KOF 94-1945. sz. KOF 114-1945. sz.

4.722/945

[Mellékletek:]

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

felvetett Zalaegerszegen, 1945. évi május hó 17-én Háromszék vármegye hadművelési kiürítése tárgyán a Székely Nemzeti Múzeum menekített műkincsek mikénti megsemmisülésének megállapítása tárgyában.

A fenti tényállás bizottsági megállapításánál jelen vannak: dr. Hamar Sámuel miniszteri tanácsos, sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgató, Kisgyörgy József pénzügyőri felügyelő, volt sepsiszentgyörgyi lakosok és Szabó Ferenc MÁV. felügyelő, állomásfőnök és Nadrai László MÁV. felvigyázó.

A bizottság tagjai megállapítják, hogy a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteménye Keszthelyről egy France jelzésű 198.703 számú waggónban a zalaegerszegi állomásra irányított és az értékek a zart és lakattal ellátott vasuti waggónban a személypályaudvaron volt állandó őrizet alatt.

A Székely Nemzeti Múzeum igazgatójának, Herepei Jánosnak kérésére, de már előbb, ettől függetlenül is interveniált dr. Hamar Sámuel miniszteri tanácsos és Kisgyörgy József pénzügyőri felügyelő a zalaegerszegi állomásfőnökségnél, hogy légiriadó esetén az értékeket tartalmazó waggon az állomás területéről kitolassék, ez meg is történt egész addig, amíg a város elfoglalása küszöbön állott.

1945. évi márc. hó. 28.-ról 29.-re követő éjszaka a zalaegerszegi vasútállomás egy meglepő orosz repülőtémadást kapott s az orosz gépek foszfor lövedékeitől az a vasuti szerelvény, melyhez kapcsolva volt fentemlített waggon, kigyulladt, s ugyanakkor bombatelitalátot is kapott s mert az állomáson levő löszervonát is felrobbant, menteni semmit nem lehetett, hanem az értékek mind megsemmisültek.

Dr Hamar Sámuel miniszteri tanácsos agnoszkálni kívánta azt, hogy az értékek valóban megsemmisültek-e s ezért a robbanás folytán szétszórót iratfoszlányokat megvizsgálta s talált az iratfoszlányok között egy iratábrlát melyen német összeírások 1657-1835-ig Legatorie de carti Roth könyvkötészet Sft. George " felírás volt, továbbá talált Szemerja Kálnok és Köröspatak felirással 1759. évből származó kéziratot, amelyek kétségtelenül azt bizonyítják, hogy a Székely Nemzeti Múzeum műkincsei a zalaegerszegi vasútállomáson felrobbant és elégett waggonban tényleg megsemmisültek.

A bizottság sepsiszentgyörgyi tagjai összegyűjtötték a helyszínen talált cserép és edény törmelékeket, el nem égett tárgyakat (balta, kardpenge, kengyel, pénzt helyettesítő sarló, buzogányfej) s azokat magukkal vitték további megőrzés céljából.

A tényállás jegyzőkönyvi megállapítása után a bizottság a jegyzőkönyvet két példányban felvette azért, hogy a jegyzőkönyv egy példánya Herepei János muzeumi igazgató, keszthelyi lakosnak küldessék meg, míg a jegyzőkönyv másik példánya dr. Hamar Sámuel miniszteri tanácsos, pénzügyigazgató őrizetere bízott.

-KMFT.-

Kisgyörgy József s.k. pénzügyőri felügyelő

Hamar Sámuel s.k. miniszteri tanácsos pénzügyigazgató

Szabó Ferenc s.k. MÁV. felügyelő, áll.főnök

Nadrai László s.k. MÁV. áll.felv.

A másolat hiteles, felvétellett 1945.évi nov.14.-én Keszthelyen a Székely Nemzeti Múzeumban Sepsiszentgyörgy-Keszthely.

Alulírott igazolom, hogy a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója Herepei János Ur a folyó évben kb.február hó végén hivatalomban felkeresett és megkért arra, hogy a szombathelyi városháza által alátámasztott alagsori raktárhelyiségeinek valamelyikét bocsássam a Székely Nemzeti Múzeum I waggonyi anyaga biztonságba helyezésére az Ő rendelkezésére. Ez a helyiség a bombatámadások ellenbiztosan és szilánk biztosan megerősítést nyert. Kilátásba helyeztem, hogy amennyiben a helyiségeket Csányk Dénes dr. a Szépművészeti Múzeum volt főigazgatója a múzeum anyaga részére igénybe venné, eljárjak a polgármesteremnél, hogy egy másik alagsori helyiséget bocsásson a Nemzeti Múzeum rendelkezésére, egy olyan helyiséget, amely önmagában is bedőlés biztos. Csányk főigazgató tetszéssel fogadta a tervet, azonban sem a saját anyagát, sem pedig a Székely Nemzeti Múzeum anyagát nem helyezték el a helyiségekben.

Szombathely, 1945. július 6.-án.

Szombathely város műszaki tanácsnoka Dr. Tóth János s.k. múzeum ör egyetemi magántanár

Másolat hiteles, felvétellett Keszthelyen, 1945. évi nov. hó 14-én a Sepsiszentgyörgy-Keszthely Székely Nemzeti Múzeumban

Folytatólagos jegyzőkönyv készült a fenti ügyben Keszthelyen 1945. évi november hó 14. napján.

Jelen vannak: Dr. Velics Ervin közalapítványi ügyész kirendelt vizsgálóbiztos, dr. Pintér István járási jegyző, Kuczko Ilona jegyzőkönyvvezető.

Dr. Pintér István 1915. szeptember 16.- keszthelyi születésű, járási jegyző érdektelen tanu előadja a következőket:

Tudomásom van arról, hogy a múlt év december havában az akkori Zala megyei főispán és hadműveleti kormánybiztos telefonfelhívást intézett a keszthelyi járás főszolgabírói hivatalához, amelyben nyomatékosan meghagyta, hogy a főbírói hivatal minden szükséges intézkedést tegyen meg a Sepsiszentgyörgyi székely nemzeti múzeumnak Keszthelyen lévő anyaga, valamint a Balatoni múzeum anyagának mielőbbi elszállítása tárgyában.

A főbírói hivatal a főispántól kapott többszöri felszólításra, írásbeli felhívást intézett dr. Darnay Bélához, valamint Herepei Jánoshoz a Székely múzeum igazgatójához a múzeumi anyag elszállítása tárgyában szükséges intézkedések haladéktalan megételére.

Tudomásom van arról is, hogy mid dr. Darnay Béla, mint pedig Herepei János az elszállítást ellen tiltakoztak, s igyekeztek mindent elkövetni, annak megakadályozása céljából.

Hogy ez végeredményben még sem sikerült nekik, véleményem szerint az akkori katonai helyzet, a városban dühöngő nyilas terror, valamint annak a veszélye okozta, hogy bármely órában számolni kellett a már aláaknázott múzeum felrobbantásával.

Egyéb előadnivalóm nincs, vallomásom helyesen van felvéve.

Kmft.

[Kuckó Ilona és Dr. Pintér István járási jegyző aláírása]